

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УСРР У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

MAIN DIRECTIONS OF JUSTICE ACTIVITY IN THE 1920S IN THE LAW ENFORCEMENT

Шевченко Ю.В., здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти
Університет державної фіскальної служби України

Наукова стаття присвячена визначенню основних напрямів діяльності органів юстиції УСРР у сфері забезпечення правопорядку у 20-х роках ХХ ст. Доведено, що у період 20-х років органам юстиції відводилася посередня роль своєрідного механізму виконання та втілення в життя настанов більшовицької партії. Встановлено, що основні напрями діяльності органів юстиції УСРР у сфері забезпечення правопорядку стосувалися насамперед організації функціонування органів кримінальної юстиції.

Виявлено, що серед найбільш поширених форм злочинності були посадові та службові злочини. З'ясовано, що до цієї категорії злочинів належали: привласнення та розтрата, хабарі, зловживання владою, службові підробки, халатність по службі, перевищення влади, незаконне позбавлення свободи, бездіяльність влади, провокація хабарів, розлад діяльності апарату, неправосудні рішення, дискредитація влади, безгосподарність, ненадання відомостей тощо. Встановлено, що особливо значним було число розрат, котрі в умовах непу відбувалися досить непомітно й практично безкарно. Вчинити цей злочин зловмисникам допомагала нестабільна ситуація в економіці країни, зокрема високий рівень інфляції. Обґрунтовано, що такий вид злочину вчинявся шляхом затримання певної суми на якийсь час для своїх потреб, а потім можна було покрити її номінально тією же сумою карбованців, але що вже втратили свою реальну вартість.

Доведено, що протидія посадовим і службовим злочинам була справою особливої складності, оскільки в період непу існували досить сприятливі умови для злочинності загалом і для її посадових і службових різновидів зокрема. За цих обставин роль юстиції та насамперед органів прокуратури полягала в наглядовій і координаційній функціях. Визначено, що процес протидії порушенням законності та злочинності у 20-х роках з боку органів юстиції УСРР, як і загалом у СРСР, також ускладнювався посиленням карально-репресивної ролі правоохоронних органів.

Ключові слова: органи юстиції УСРР, правопорядок, боротьба зі злочинністю, карально-репресивна система, більшовицька ідеологія.

The scientific article is devoted to the definition of the main directions of activity of the bodies of justice of the USSR in the sphere of law enforcement in the 1920s. It is proved that in the period of 20-ies the justice bodies were given the mediocre role of a peculiar mechanism of implementation and implementation of the Bolshevik Party's instructions. It was found that the main directions of activity of the bodies of justice of the USSR in the field of law enforcement were first of all related to the organization of functioning of the bodies of criminal justice.

It was revealed that among the most common forms of crime were job and service crimes. It has been found out that this category of crimes included: misappropriation and wastage, bribes, abuse of power, official forgery, negligence, excess of power, unlawful deprivation of liberty, inaction of power, provocation of bribes, disorder of activity of the apparatus, unlawful decisions, abuse of power, power discredit, mismanagement, unreliable, failure to provide information, etc. It was found that especially significant was the number of expenditures, which in the conditions of the NEP occurred quite unnoticed and almost with impunity. The unstable situation in the country's economy, including high inflation, helped to commit this crime. It is justified that this kind of crime was committed by detaining a certain amount for a time for its own purposes, and then it could be covered in nominal value by the same amount of rubles, but having already lost its real value.

It is proved that counteraction to official and official crimes was a matter of particular complexity, since during the NEP period there were quite favorable conditions for crime in general, and for its official and official varieties in particular. In these circumstances, the role of justice and above all of the prosecution authorities was to supervise and coordinate. It was determined that the process of counteracting violations of law and crime in the 1920s by the USSR justice authorities, as well as in the USSR in general, was also complicated by the strengthening of the punitive and repressive role of law enforcement agencies.

Key words: USSR justice authorities, law and order, fighting crime, punitive and repressive system, Bolshevik ideology.

Постановка проблеми. Розглядаючи питання, пов'язані з діяльністю державних органів, зокрема правоохоронних (у тому числі й органів юстиції), у сфері забезпечення прав і свобод і законних інтересів людини та громадянина під час застосування державними інституціями заходів юридичного характеру, спрямованих на підтримання стабільного правопорядку в державі, боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями, доцільно визначити, котрі саме органи наділені ознаками «правоохоронних» [1, с. 314].

Правоохоронні органи та їх ядро (суди, органи прокуратури, внутрішніх справ і юстиції) завжди були важливою складовою частиною всієї системи впливу на злочинність. Незважаючи на суттєві відмінності в компетенції, їх об'єднує загальна функція – боротьба зі злочинністю. На відміну від інших державних органів, також тією чи іншою мірою виконують цю функцію, для них вона є головною та визначальною [2, с. 10]. Для органів юстиції УСРР протидія порушенням законності та злочинним проявам і особливо боротьба з криміналітетом були та залишаються чи не найбільш актуальними та нагальними завданнями. Їхні успіхи та здобутки, прорахунки та невдачі в цьому відношенні, зокрема й що стосуються

періоду 1920-х років, мають велике повчальне значення для сучасних правоохоронних органів України. Крім того, це дослідження є й порівняльно-історичним, адже спрямоване на наукове вивчення основних напрямів діяльності органів юстиції УСРР протягом 20-х років ХХ ст. у сфері забезпечення правопорядку. З іншого боку, органи юстиції, будучи невід'ємним елементом системи правоохоронних органів, відображають закономірну частку системи правоохоронних органів України у контексті її часового виміру через здійснення порівняльно-історичних досліджень, що є важливим інструментом пізнання її ознак, рис та властивостей [3, с. 114].

Стан дослідження. До цієї тематики у своїх працях звертались С.В. Губар, В.С. Малишев, М.П. Малярів, М.І. Мичко, О.К. Міхеєва, В.С. Новікова, А.І. Перепелиця, В.М. Сиріх, А.М. Яковлев, А.Є. Шевченко [4; 5] й інші науковці. Ними досить представлено матеріалу щодо форм, способів і засобів діяльності органів юстиції УСРР у сфері забезпечення правопорядку; проте він стосується здебільшого 30-х років ХХ ст. Крім того, потребує більш комплексного з'ясування основних напрямів діяльності органів юстиції УСРР у сфері забезпечення правопорядку у 20-х роках.

Мета статті полягає у визначенні основних напрямів діяльності органів юстиції УСРР у сфері забезпечення правопорядку у 20-х роках ХХ ст.

Вклад основного матеріалу. Напрями організації діяльності органів кримінальної юстиції у 1920-х роках зумовлювались теорією та практикою більшовицької влади. Обґрунтований марксистсько-ленінським ученням насильницький спосіб досягнення влади в умовах пролетарської революції був запозичений Й. Сталіним і його однодумцями та покладений в основу політики «побудови соціалізму». Сталінський тоталітаризм не залишав місця для волевиявлення народу. Правотворчість не визначалася історичним розвитком суспільства й не відповідала об'єктивному процесу формування обставин і передумов права.

Таким чином, правотворчість зводилася до закріплення в нормативних актах волі компартійно-радянського керівництва. Причому напрацьовані правові норми не були обов'язковими для їх творців, що є традиційним для тоталітарних й авторитарних режимів. А на органи кримінальної юстиції покладалася насамперед завдання забезпечення функціонування режиму сталінської диктатури, реалізації соціально-економічних і політичних кампаній, а боротьба з кримінальною злочинністю відступала на другий план. Систему правоохоронної діяльності було деформовано свідомо [6, с. 26]. На території УСРР активізація соціально-економічних і політичних кампаній, ініційованих партійною владою й здійснюваних з допомогою органів правоохоронних, зокрема кримінальної юстиції, проявлялася особливо відчутно починаючи з кінця 1920-х років. При цьому нова влада зіткнулася з різноманітними проявами злочинності. Джерелами останньої були: традиційні кримінальні елементи; соціально-психологічна деформація населення, спричинена Першою світовою та громадянською війнами й післявоєнною розрухою; зловживання та порушення закону в середовищі самих представників владних структур тощо.

Друга половина 1920-х років ознаменувалася появою на політико-правовому та партійно-державному рівні твердження про те, що соціалізм і злочинність є несумісними явищами. Відповідно, зі зміцненням соціалізму мали зникнути самі по собі всі негативні явища, котрі до того часу потребували соціального контролю через систему органів, що забезпечують примус [7, с. 72]. Така ідеологічна настанова значною мірою обмежувала розвиток органів юстиції. Однак реалії були такими, що з фактом не спаду, а навпаки, зростання злочинності протягом другої половини 1920-х років в УСРР не рахуватися було неможливо. Оскільки нерідко жертвами злочинців ставали самі працівники правоохоронної сфери.

В обіжнику для органів міліції та розшуку УСРР за № 36 від 26 червня 1926 року начальник міліції та розшуку УСРР І. Якимович зазначив, що в процесі роботи підрозділів карного розшуку на місцях зростає кількість жертв від рук злочинців серед працівників розшуку та міліції, особливо такі випадки мали місце під час виконання оперативних завдань (засад, облав тощо) для затримання кримінальних злочинців. Серед чинників, що мали упереджувати втрати серед працівників розшуку та міліції, вказувалися такі: 1) під особисту відповідальність помічників начальника міліції та розшуку працівників, відряджених на операцію, належним чином інструктувати про підхід до місця операції, про зручні для операції місця, про злочинців, які підлягають затриманню, про їх зовнішність, озброєння, про місце, котре може бути сприятливим злочинцям для опору; 2) докладно пояснювати окремо кожному працівникові міліції та розшуку, що він має робити, хто несе відповідальність за провал операції, коли це трапиться з провини учасників операції, та про підлеглість окремих працівників особам, що керують операцією; 3) зброю, що видана працівникам міліції та роз-

шуку, відрядженим на операцію, належить старанно вивіряти для визначення її придатності й достатності набоїв тощо; 4) у випадках, коли працівників міліції та розшуку, відряджених на операції, буде поранено або вбито й факт поранення чи загибелі трапляється через непридатність вогнепальної зброї та набоїв, особи, що відрядили на операцію потерпілих співробітників, підлягають відповідальності у карному порядку [8, арк. 34, 34 зв.].

Слід відзначити слабкий професійний рівень підготовки тодішніх правоохоронців, що зумовлювало і досить часті випадки неспроможності дати належну відсіч добре організованим злочинним угрупованням і бандитським формуванням. Органам юстиції належало приділяти особливу увагу розслідуванню випадків, коли від рук злочинців страждали працівники розшуку, міліції та інших правоохоронних органів.

Широкі права та обов'язки покладалася на прокурорів у сфері боротьби зі злочинністю: ініціювання судового переслідування; надання вказівок і роз'яснень органам дізнання та попереднього слідства; затвердження звинувачувальних висновків; участі в розпорядчих засіданнях суду; підтримання звинувачення в суді; опротестування вироків і визначень, що виносились судом; перевірка належного утримання під вартою тощо [9, с. 23].

Особливе занепокоєння в працівників прокуратури та партійного керівництва УСРР викликав **стан кримінальної злочинності та поширення бандитизму на Донбасі**, зокрема в Ново-Айдарському й Ново-Астраханському районах, на території котрих перебувала значна кількість кримінального елемента, наприклад у Ново-Айдарському районі – 50 осіб кримінальних злочинців, які неодноразово відбували покарання в БУПРах, але вийшовши на волю, продовжували свою злочинну діяльність.

Так, під час виборів до Ново-Айдарської сільської ради група п'ятих кримінальників кількістю 11–12 осіб роз'їжджали по виборчих дільницях, намагаючись розігнати громадян. При цьому ними були побиті представники партійного керівництва та місцеві партійці. Відтак, злочинці відправились розшукувати начальника райміліції та його помічників із метою їх побиття. З огляду на малу чисельність міліції в цьому районі, ніхто з хуліганів не був затриманий. Лише наступного дня загоном міліції під керівництвом начальника окружного ДПУ, начальника окружної міліції та окружного прокурора було заарештовано 13 учасників безчинств, котрі займалися тероризуванням населення та районних працівників [10, арк. 11].

Умови для поширення бандитизму в Старобільському окрузі вбачалися насамперед у тому, що під час громадянської війни на цій території діяло 15 банд чисельністю понад 1500 осіб, котрі загалом були підпорядковані Н. Махно та його помічникам. З часом, у 1922 році політичний бандитизм було ліквідовано, в результаті частина рядових бандитів була амністована, і у цілому по округу нараховувалося близько 300 амністованих бандитів. Деякі з них проявляли схильність до продовження своєї злочинної діяльності, здійснюючи крадіжки та підпали. Після ліквідації політичного бандитизму частина бандитів розосередилась по всій території округу, згуртовуючи навколо себе кримінальний елемент й організовуючи кримінальні угруповання.

Ще одне загрозливе становище посідають вислані кримінальники з Північнокавказького краю, Ростов-на-Донської губернії, Азербайджану, Московської губернії та інших областей. Усіх висланих бере на облік: політичних – ДПУ, а кримінальних – адмінвідділ. Рекомендувалось припинити висилку кримінального елемента з різних областей УСРР і РСФРР на територію Старобільського округу та застосовувати заходи адміністративного виселення місцевих кримінальників і залишки кримінальних банд [10, арк. 11, 12].

У «Бюлетені НКВС СРСР» від 5 лютого 1925 року зазначалося, що боротьба з бандитизмом була одним

з найбільш складних і тяжких завдань, покладених на міліцію. І саме вона відіграла значну роль у справі ліквідації бандитизму. Із загальної кількості дізнань 60 350 – за кримінальними та адміністративними справами, складених у 1924 році, 1 432 припадала на Донецьку губернію [11, с. 388, 389]. І вже у доповіді начальника Старобільського окривідділу ДПУ І.Г. Ленського від 16 березня 1926 року «Про стан бандитизму в Старобільському окрузі» відзначалося, що кримінальні прояви на території цього округу нічим не відрізнялися від низки сусідніх округів. Також було відзначено відсутність значного «кримінального бандитизму» (Луганського, Шахтинського і т. д.) [10, арк. 32]. Однак, незважаючи на певні успіхи правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, проблема перебування на Донбасі значного числа соціально небезпечних елементів залишалася досить гострою.

В обіжнику для органів міліції та розшуку УСРР за № 18 від 1 червня 1926 року містилося роз'яснення стосовно порядку адміністративної висилки соціально небезпечних елементів. Згідно з інструкцією органам НКВС за № 273/49 від 1924 року передбачалося, що під соціально небезпечними елементами мали розумітися ті, хто в минулому мав дві судимості або чотири реєстрації за майнові злочини. З метою усунення низки допущених помилок і недоліків у справах адміністративної висилки соціально-небезпечного елемента начальникам окружних відділів міліції та розшуку пропонувалося: 1) під час порушення клопотань про адміністративну висилку соціально небезпечних осіб виявляти справжню небезпечність такої особи, зазначаючи, в чому проявляється небезпечність після відбуття покарання за минулі злочини, а також де працює така особа, яким майном володіє, яку характеристику їй дає сільська Рада або завідуючий будинком у містах; 2) у жодному разі не надсилати до Особливої Наради справи про адміністративну висилку тих осіб, на яких існують у судах чи прокуратурі не розглянуті справи. Стосовно таких осіб рекомендувалося клопотати перед судом про застосування ст. 49 КК тоді, коли справа буде розглядатися в суді тощо [8, арк. 16, 16 зв.]. Однак застосування адміністративної висилки соціально небезпечних елементів в умовах урбанізованого й надзвичайно криміналізованого Донбасу було справою надзвичайно складною та вимагало надзвичайних зусиль правоохоронців. Водночас існувала ціла низка перепон, що ускладнювали увесь процес протидії злочинності. І серед них особливо негативний вплив мала «чистка».

XVI з'їзд ВКП(б) поставив завдання здійснення очистки партійних лав від соціально та ідеологічно ворожих елементів. Особлива роль при цьому відводилася ЦКК–РСІ [12, с. 133, 134]. Так звана «чистка», що розпочалася в радянських установах у першій половині 1920-х років, охопила й правоохоронні органи. У пресі публікувалися численні статті, де містилися заклики активніше брати участь у «чистках», зокрема міліції, «викидаючи з її лав всі негідні елементи», що її дискредитують [13]. Скорочення штатів у радянських установах, у тому числі й серед органів НКВС і ДПУ, потребувало певного обґрунтування. Відповідним чином «чистка» зазвичай пов'язувалася із посадовими злочинами.

У збірнику наказів міліції та розшуку УСРР за № 115 «Про порядок відбуття арештів працівниками міліції та розшуку в дисциплінарному порядку» від 26 липня 1926 року йшлося про те, що в деяких окружних відділах міліції відзначені випадки, коли працівники міліції та розшуку відбувають арешти, накладені на них у дисциплінарному порядку, в одній камері з кримінальним елементом. Оскільки керівництво міліції та розшуку УСРР вважало, що таке явище призводить до побиття заарештованих працівників міліції та підриває авторитет як органів міліції, так і осіб, які відбувають дисциплінарне покарання, наказувалося: встановити чіткий поряд-

док перебування арештованих працівників міліції тільки в окремих камерах, що ізольовані від кримінального елемента [9, арк. 71 зв.]. З боку органів юстиції й особливо прокуратури вимагалося не лише ретельне розслідування фактів порушення законності з боку працівників правоохоронних органів, але й належне реагування щодо них і вжиття відповідних заходів для профілактики та попередження вказаних явищ.

Робота з особовим складом правоохоронних органів УСРР у 20-х роках була одним із пріоритетних напрямів діяльності. Загалом же, в округах УСРР здійснювалася індивідуальна підготовка та групові заняття з міліційської професійної освіти для керівного складу міліції та розшуку. Перешкодою при цьому вважались перевантаження працівників міліції та розшуку роботою, а також брак коштів для організації навчальних команд в округах. Злочинність серед працівників міліції та розшуку в 1925/26 бюджетному році дещо зменшилася, при цьому в цей період проводилася перевірка серед органів міліції та розшуку в цілому, тому до загальної кількості злочинів було віднесено й ті, що їх було заподіяно працівниками міліції та розшуку, яких було вже звільнено внаслідок «чистки». Загалом, злочинність серед працівників міліції та розшуку протягом 1925/26 бюджетного року, порівнюючи з 1924/25 бюджетним роком, зменшилася, при цьому найбільш зловмисних злочинів, як це мало місце до «чистки», не спостерігалось.

На підвищення дисципліни серед працівників міліції та розшуку було звернено відповідну увагу. Боротьба з недисциплінованістю проводилася як шляхом виховної роботи та морального впливу, так і шляхом накладання дисциплінарних стягнень. Протягом 1925/26 бюджетного року було зареєстровано 9312 випадків накладання дисциплінарних покарань на працівників міліції та розшуку [14, арк. 13, 22]. Значну увагу порушенням законності та скоєнню злочинів, особливо посадових, приділяли органи юстиції, а особливо прокуратури.

Загальний нагляд та узгодження діяльності всіх органів, що вели боротьбу зі злочинністю, здійснювала прокуратура. Саме за ініціативи прокурорів було розпочато систематичну роботу зі слідчими та співробітниками органів міліції щодо ознайомлення з новим кримінальним законодавством [15, с. 19].

Особлива робота проводилася щодо боротьби із посадовими злочинами. Так, у 1927 році проблема боротьби з посадовими злочинами була поставлена перед органами РСІ. Остання проводила роботу щодо перебудови, спрощення та вдосконалення радянського апарату. Разом із тим виявлялися такі види злочинів, як зловживання владою, злочинна недбалість тощо [16, с. 70]. Вагомим доповненням і своєрідним продовженням функцій НК РСІ в процесі протидії посадовим злочинам була діяльність органів державної безпеки, зокрема ДПУ.

У більшості округів УСРР друге місце посідали майнові злочини та злочини проти життя й здоров'я, третє місце – злочини в сфері статевих стосунків [17, арк. 33, 35–40]. Серед господарських злочинів, що вчинялися на території УСРР, виділялися: безгосподарність, укладення явно не вигідних договорів, змарнування орендарем майна, зловмисне завищення та заниження цін на торгах. Серед зазначених видів злочинів особливо виділялася безгосподарність. У період 1920-х років часто виникали складнощі під час кваліфікації цього виду злочину. Для встановлення ознак безгосподарності важливою ознакою була наявність недбалості або несумлінного ставлення до справи, таким чином безгосподарність могла бути лише необережним злочином. Саме суб'єктивна сторона відрізняла цей склад злочину від посадового злочину зловживання владою чи службовим становищем. Аналіз кримінальних справ того часу свідчить про те, що значна частина цих справ мала неточну кваліфікацію злочинів, замість зловживання вла-

дою дії потрібно було кваліфікувати як безгосподарність [18, с. 106]. Однак протягом другої половини й особливо наприкінці 1920-х років перед органами юстиції УСРР усе більшою мірою ставилося завдання посилення відповідальності за господарські злочини та кваліфікацію їх як службових чи посадових.

Чи не найбільш поширеною формою злочинності в економічній сфері була майнова злочинність. До цієї категорії злочинів належали крадіжки, грабежі, привласнення чи розтрата майна, підробка документів тощо. Особливо значим було число розтрат, котрі в умовах непу відбувалися досить непомітно й практично безкарно [19, с. 49]. Саме майнові злочини та злочини проти життя та здоров'я посідали друге місце в абсолютній більшості адміністративно-територіальних одиниць Радянської України. До них належали: розбої, грабежі, крадіжки, навмисне пошкодження майна, обман і шахрайство, підробка документів, купівля краденого, бандитизм, вбивства, вбивства з необережності, самогубства, тяжкі тілесні ушкодження, легкі тілесні ушкодження тощо [20, арк. 53, 54].

Якщо в дореволюційний період злочинці мали певну «кваліфікацію», то в період громадянської війни вони її загалом втратили. Окрім того, голод і безробіття також зумовили відмову від «кваліфікації» та спонукали злочинців братися за будь-яку справу. Також з'явилося досить багато злочинців-непрофесіоналів – випадкових, з різних верств населення з різними мотивами скоєння злочинів. Україна притягувала злочинний люд з усього СРСР [13, арк. 98]. Внаслідок цього формувалася груповий кримінальний бандитизм. Паралельно існували порівняно невеликі угруповання та діяли окремі грабіжники, які зайнялися розбійними нападами та грабежем мирного населення переважно на транспортних сполученнях.

З розвитком непу та покращенням економічного стану країни і відновленням революційного правопорядку випадковий елемент злочинного світу починає зникати, поступаючи місцем відроджуваному рецидиву. Відбувається розшарування злочинного світу на професіоналів-рецидивістів, що обрали скоєння злочинів як професію, та на випадковий елемент, який іде на крадіжки, грабїж чи вбивство задля елементарного прожитку. Злочинець-професіонал став повертатися до своєї певної злочинної «кваліфікації» і від безсистемності поступово переходить до суворо продуманого плану й більшого масштабу із застосуванням технічних вдосконалень і найновіших засобів скоєння злочинів. Так, мали місце випадки, коли злочинці, проникаючи в приміщення контор чи інших установ, робили свердлов отвори в сейфах, потім вставляли в них шайбу з різцями, котра під дією електричної енергії робила значний отвір. Значно вдосконалили свою техніку фальшивомонетники для виготовлення грошових знаків [14, арк. 98, 99].

При цьому до кінця 1920-х років правоохоронні органи, в тому числі й органи юстиції, ще не могли ефективно протидіяти проявам порушень законності. Зокрема, зростання кваліфікації слідчого апарату не встигало за ускладненням злочинності, її методів і обставин, підвищенням вимог до доведеності слідчого матеріалу [21, с. 181]. Головними проблемами в роботі слідчого апарату залишалися закриття справи за недоведеністю та заведення справи без достатніх на те підстав. І перше, і друге погано впливало на імідж радянської системи правоохорони, оскільки в першому

випадку демонструвало безкарність злочинів, а в другому – чинився зайвий тиск на громадян, і даремно працювали органи розслідування [21, с. 181]. Проте в середині 1920-х років спостерігалось неухильне збільшення відсотка справ, котрі передавалися до суду. Так, з кожних 100 закінчених слідств було передано до суду у 1924–1925 роках у середньому 33,7 справи, 1925–1926 роках – 36,0 справ, 1926–1927 роках – 45,0 справ [22, арк. 142].

Загалом слід підсумувати, що процес протидії правоохоронних органів УСРР злочинним проявам у 20-х роках мав досить суперечливий і складний характер. Джерелами злочинності та протиправних дій були: традиційні кримінальні елементи; соціально-психологічна деформація населення, спричинена Першою світовою та громадянською війнами й післявоєнною розрухою; зловживання та порушення закону в середовищі самих представників владних структур тощо. Кожен із вказаних факторів потребував особливого, зваженого підходу для вироблення стратегії й тактики протидії їх наслідкам. Проте через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин правоохоронні органи того часу, й зокрема органи юстиції, не могли належним чином протистояти численним фактам порушення закону. Насамперед це було пов'язано із доволі слабким професійним рівнем підготовки тодішніх правоохоронців і досить частими випадками неспроможності дати належну відсіч добре організованим злочинним угрупованням і бандитським формуванням.

Висновки.

1. У період 20-х років органам юстиції відводилася посередня роль своєрідного механізму виконання та втілення в життя настанов більшовицької партії. Основні напрями діяльності органів юстиції УСРР у сфері забезпечення правопорядку стосувалися насамперед організації функціонування органів кримінальної юстиції.

2. Серед найбільш поширених форм злочинності були посадові та службові злочини. До цієї категорії злочинів належали: привласнення та розтрата, хабарі, зловживання владою, службові підробки, халатність по службі, перевищення влади, незаконне позбавлення свободи, бездіяльність влади, провокація хабарів, розлад діяльності апарату, неправосудні рішення, дискредитація влади, безгосподарність, ненадання відомостей тощо. Особливо значим було число розтрат, котрі в умовах непу відбувалися досить непомітно й практично безкарно. Вчинити цей злочин зловмисникам допомагала нестабільна ситуація в економіці країни, зокрема високий рівень інфляції. Цей злочин скоювався шляхом затримання певної суми на якийсь час для своїх потреб, а потім можна було покрити її номінально тією же сумою карбованців, але що вже втратили свою реальну вартість.

3. Протидія посадовим і службовим злочинам була справою особливої складності, оскільки в період непу існували досить сприятливі умови для злочинності загалом і для її посадових і службових різновидів зокрема. За цих обставин роль юстиції та насамперед органів прокуратури полягала в наглядовій і координаційній функціях. І насамперед у взаємодії з органами ДПУ. Процес протидії порушенням законності та злочинності у 20-х роках з боку органів юстиції УСРР, як і загалом у СРСР, також ускладнювався посиленням карально-репресивної ролі правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перепелиця А.І. Правове регулювання функціонування і розвитку правової системи. *Держава і право* : збірник. наук. праць. *Юридичні і політичні науки*. Вип. 41. Київ : Ін-т держави ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. С. 314–321.
2. Сырых В.М. История государства и права России. Советский и современный периоды : учебное пособие. Москва : Юристъ, 1999. 488 с.
3. Кудін С.В. Система правоохоронних органів України: порівняльно-історичний ракурс дослідження. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції *«Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми»*. Харків, 2019. С. 113–114.
4. Шевченко А.Є. Питання методології історії діяльності органів внутрішніх справ України (Частина 1). *Міжнародний юридичний вісник* : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 1 (3). С. 205–212.

5. Шевченко А.Є. Питання методології історії діяльності органів внутрішніх справ України (Частина 2). *Міжнародний юридичний вісник* : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 2 (4). С. 240–247.
6. Губар С.В. Становлення і розвиток органів дізнання і досудового слідства в Україні. 1917–1960-ті роки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2003. 19 с.
7. Міхеєва О. Специфіка висвітлення у періодичних виданнях проблематики злочинності у перші роки введення непу в Україні. *Краще знаєство*. 2010. № 3. С. 7–80.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 5 : НКВС УСРР. Оп. 2. Спр. 2325 : Циркуляри та збірники наказів міліції та розшуку УСРР (1926 р.). 117 арк.
9. Мычко Н.И. Прокуратура Украины: роль и место в системе государственной власти. Донецк : Донеччина, 1999. 256 с.
10. Спр. 2309: Протоколи засідань комісії ЦК КП(б)У щодо справ звинувачуваних і ув'язнених у тюрмах Старобільського округу. Доповідь Комісії ЦК партії в ЦК КП(б)У про бандитизм в окрузі (1926 р.). 60 арк.
11. История донецкой милиции. / В.С. Малышев, В.М. Бесчастный, Л.Д. Кириченко и др. Донецк : Юрпресс, 2000. 472 с.
12. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). Т. 5 : 1929–1932. 9-е изд., доп. и испр. Москва : Политиздат, 1984. 446 с.
13. «Милиция сама очистит свои ряды». Б. а. *Коммунист*. 1922. № 281. 7 декабря.
14. Спр. 2326: Доповідь про діяльність Головного управління міліції та розшуку УСРР (1925–1926 рр.). 158 арк.
15. Маляров М.П. На страже закона и законности. Советская прокуратура: как она создавалась, как организована, каковы основные принципы ее деятельности, каковы права и обязанности прокуроров. Москва : «Молодая гвардия», 1978. 192 с.
16. Міхеєва О.К. Кримінальна злочинність і боротьба з нею на Донбасі (1919–1929). Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. 248 с.
17. Спр. 17: Наказ, циркуляри Донецької губернської прокуратури про завдання й діяльність органів прокуратури, про взаємини з органами ДПУ, про боротьбу з незаконним збором податку, про нагляд за законністю й справедливістю звільнення, про боротьбу зі злочинністю та ін. 1924–1925 рр., 69 арк.
18. Новікова В.С. Організаційно-правові основи діяльності міліції з протидії економічній злочинності у промисловому комплексі Донбасу в період непу (історико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Маріуполь, 2012. 212 с.
19. Яковлев А.М. Преступность в сфере экономики. *Советское государство и право*. 1986. № 4. С. 48–54.
20. Спр. 24: Протоколи та резолюції засідання бюро окружних виконкомів і акти обслідування діяльності прокуратури та судів й стану революційної законності. 1924–1925 рр., 45 арк.
21. Міхеєва О.К. Становлення та функціонування правоохоронних органів УСРР (1921–1928 рр.) : історичні аспекти : монографія. Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. 456 с.
22. Оп. 11. 1926–1928 рр. Спр. 554: Документи про діяльність Маріупольського окрсуду (протоколи, звіти, переписка). 1926–1928 рр., 291 арк.